

ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบเกษตรพันธสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน Farmers' Preferences for Contract Farming System in Chiang Mai and Lamphun Provinces

จิรวรรณ กิจชัยเจริญ¹ เบญจพรรณ เอกะสิงห์^{1,2} พรสิริ สืบพงษ์สังข์¹

ณัฐชนา ถาวรนนท์² สุกัญญา โคตรปัญญา² และธัญนันท์ กันทะวงษ์²

¹ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร

²ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร

คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 053-944066 ต่อ 13 email: jirawan.k@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบพันธสัญญาและวิเคราะห์องค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจของเกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน ในกลุ่มเกษตรกร 589 ครัวเรือน พบว่า กลุ่มผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์และถั่วเหลืองฝักสดมีความพึงพอใจต่อระบบเกษตรพันธสัญญาที่ตนเองได้รับในระดับมากถึงมากที่สุดหลายประเด็น จึงควรมีการศึกษาในรายละเอียดว่ารูปแบบและลักษณะการดำเนินงานของคู่สัญญาต่อเกษตรกรที่ปลูกพืชสองชนิดนี้มีความแตกต่างจากพืชอื่นๆ อย่างไร เพื่อหาประเด็นที่มีการปฏิบัติที่ดีที่อาจนำไปใช้ปฏิบัติในพืชหรือสัตว์อื่นได้

การวิเคราะห์องค์ประกอบสามารถสกัดองค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจของเกษตรกรต่อเกษตรพันธสัญญาได้ถึง 69.31% โดยองค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนได้ดีที่สุด 5 องค์ประกอบแรก ได้แก่ การให้บริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม (32.41%) ความเข้าใจของบริษัทต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (6.11%) คุณภาพและบริการด้านปัจจัยการผลิต (3.99%) บริการด้านการรับซื้อ (3.54%) และความเชื่อมั่นต่อบริษัทด้านความมั่นคงและเทคโนโลยีการผลิต (3.07%) การปรับปรุงการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเหล่านี้ได้ จะทำให้เกษตรกรทำเกษตรพันธสัญญาอย่างมีความพึงพอใจมากขึ้น ส่วนภาครัฐควรกำหนดให้มีหน่วยงานที่กำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาและสร้างให้เกิดการแข่งขันระหว่างบริษัทต่างๆ ในการทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกร อำนวยความสะดวกให้เกษตรกรมีทางเลือกที่จะทำสัญญากับบริษัทใดก็ได้ เพื่อให้บริษัทต่างๆ กระตือรือร้นและแข่งขันกันปรับปรุงการดำเนินงานของบริษัทตนเองให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

คำสำคัญ: เกษตรพันธสัญญา ความพึงพอใจของเกษตรกร การวิเคราะห์องค์ประกอบ

Abstract

This study assesses farmers' preferences for contract farming system and analyzes components that explain variation of farmers' preferences among 589 contract farming households in Chiang Mai and Lamphun provinces. The result shows that preferences of households planting maize for seeds and green soybean for contract farming system are in the high and highest levels in several aspects. There should be a detail study about attribute of these two crops and how they perform their contacts to farmers differently from other crops in

order to find some aspects that can be used to introduce in other crops or livestock.

Analysis of components extracted some components that explain 69.31% of variation of farmers' preferences for contract farming system. The first five extracted components are services of extension officers (32.41%), carefulness of company community and its environment (6.11%), quality and services on inputs (3.99%), services on output buying (3.54%) and confidence about security and production technology of company (3.07%). Improving the performance related to these components will result in increase of farmers' preference for contact farming. Government should determine an agency to monitoring of contract farming practice and generate the competition among companies in performing contact farming with farmers. Government should facilitate choices for farmers to be able to select a company to work with. Companies will have enthusiasm to improve their performance.

Keywords: contract farming, farmers' preference, component analysis

1. บทนำ

เกษตรพันธสัญญา คือ การเกษตรที่มีข้อตกลงกันระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อสินค้า เช่น เกษตรกรกับบริษัทธุรกิจเกษตร ในหลักการแล้วข้อตกลงควรเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทั้งสองฝ่าย แต่ในทางปฏิบัติมักไม่เป็นเช่นนั้น ทำให้เกิดปัญหาจากการทำเกษตรพันธสัญญาหลายประการ ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร เช่น คุณภาพของการบริการที่บริษัทให้กับเกษตรกรมีคุณภาพต่ำ การตั้งราคาค่าบริการที่สูงเกินไป ให้ปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอไม่เป็นไปตามข้อตกลง การรับซื้อในราคาที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น บริษัททำข้อตกลงที่เกิดจากบริษัทฝ่ายเดียวโดยเกษตรกรไม่มีโอกาสต่อรอง เป็นต้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับบริษัทก็มี เช่น ปัญหาการบังคับใช้สัญญาที่บริษัทไม่สามารถทำได้กับเกษตรกรที่ละเมิดสัญญา ต้นทุนในการดำเนินงานสูงถ้าทำพันธสัญญากับเกษตรกรรายย่อยๆ จำนวนมาก เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา (Eaton and Shepherd, 2001).

ภาครัฐสนับสนุนให้มีการทำเกษตรพันธสัญญาเพื่อลดความเสี่ยงด้านการตลาด รวมทั้งลดภาระของรัฐบาลในการใช้งบประมาณแทรกแซงความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร ระบบเกษตรพันธสัญญาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งบริษัทและ

เกษตรกร โดยบริษัทเป็นผู้รับความเสี่ยงและความผันผวนด้านราคา แทนเกษตรกร ขณะที่บริษัทได้ประโยชน์ในแง่การควบคุมปริมาณ และคุณภาพวัตถุดิบและมาตรฐานสินค้าที่ต้องการได้ อย่างไรก็ตาม ระบบเกษตรกรพันธะสัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยเป็นระบบที่มีการวิจารณ์กันมากถึงข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมกับเกษตรกร รายย่อย และทำให้เกษตรกรเป็นเสมือนแรงงานในที่ดินของตนเอง บริษัทเป็นผู้ควบคุมกระบวนการและขั้นตอนการผลิตของเกษตรกร เกษตรกรไม่มีอำนาจการต่อรอง (จามะรีและคณะ, 2554)

การสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรรายย่อยต่อระบบเกษตรกรพันธะสัญญาที่เกษตรกรเผชิญอยู่น่าจะให้คำตอบที่ชัดเจนว่าความต้องการของเกษตรกรรายย่อยได้รับการตอบสนองจากการทำเกษตรพันธะสัญญาหรือไม่ ความพึงพอใจของเกษตรกรที่ต่ำในด้านใดจะแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรพันธะสัญญาในด้านนั้นควรได้รับการปรับปรุง หรือดูแลเอาใจใส่จากภาครัฐมากขึ้น เพื่อให้เกษตรกรพันธะสัญญาเป็นระบบที่สามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ผลิตได้อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบพันธะสัญญาโดยเปรียบเทียบระหว่างการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ กันจำนวน 10 ชนิด และวิเคราะห์องค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบเกษตรกรพันธะสัญญา

3. กรอบแนวคิดการวิจัยและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความพึงพอใจของเกษตรกรในการศึกษานี้เป็นความพอใจที่เกษตรกรได้รับจากการทำเกษตรพันธะสัญญากับบริษัทหรือนายหน้า ในการสร้างคำถามหรือปัจจัยที่จะใช้เป็นตัวชี้วัดความพึงพอใจ ได้จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อตกลงในการทำเกษตรพันธะสัญญา (กัลปพฤกษ์และคณะ, 2552, เพ็ญพรรณและคณะ, 2551) และกำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการวัดความพอใจโดยใช้สองเกณฑ์ คือ ระดับหรือช่วงความพอใจจากน้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มากและมากที่สุด และใช้การให้คะแนนร่วมด้วย

ในการหาปัจจัยที่อธิบายความพึงพอใจของเกษตรกร ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) โดยใช้วิธี principle component analysis (PCA) ซึ่งเป็นเทคนิคที่นิยมใช้โดยทั่วไป พื้นฐานความคิดของการวิเคราะห์ด้วยวิธี PCA คือ การลดขนาดของชุดข้อมูลซึ่งมีขนาดใหญ่โดยใช้เทคนิควิธีทางสถิติที่จะจับรวมตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ไว้ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งความสัมพันธ์เป็นไปได้ทั้งทางบวกและลบ ตัวแปรภายในองค์ประกอบเดียวกันจะมีความสัมพันธ์กันสูงและมีความสัมพันธ์กันน้อยกับตัวแปรที่อยู่ต่างองค์ประกอบกัน

4. วิธีการดำเนินงาน

เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธะสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จำนวน 589 ราย แบ่งเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบมีพันธะสัญญา จำนวน 442 ราย ครอบคลุมพืช 7 ชนิด อันได้แก่ มันฝรั่ง มะเขือเทศ ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ พริก และเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์แบบมีพันธะสัญญา จำนวน 147 ราย ครอบคลุมการเลี้ยงสุกรขุน ไก่ไข่ ไก่เนื้อประกันราคา ไก่เนื้อรับจ้าง

เลี้ยงและปลา มีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในปี พ.ศ. 2553 เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบพันธะสัญญา

ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบเกษตรกรพันธะสัญญา แบ่งออกเป็น 11 ด้าน อันได้แก่ ความพึงพอใจต่อข้อกำหนดของสัญญา ประสิทธิภาพในการสื่อสารกับเกษตรกร ปัจจัยการผลิต การรับซื้อผลผลิต ความเชื่อถือได้และความรวดเร็วในการจ่ายเงินให้กับเกษตรกร ความมั่นคงหรือขนาดและประเภทของบริษัท ความแปรปรวนของเทคโนโลยีการผลิต ราคาและผลผลิตโดยรวม และความแน่นอนในด้านตลาด โดยในแต่ละด้านประกอบด้วยคำถามย่อยๆ เกษตรกรให้คะแนนความพึงพอใจโดยแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ (น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด) 10 คะแนน ระดับละ 2 คะแนน มีการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความพึงพอใจในแต่ละด้านระหว่างพืชและสัตว์และระหว่างคู่สัญญา ซึ่งมีทั้งที่เป็นบริษัทโดยตรง นายหน้าตัวแทนของบริษัท และนายหน้าอิสระ โดยมีสมมติฐานว่าคู่สัญญามีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกร การวิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัย (factor analysis) เพื่อจัดกลุ่มตัวแปรที่วัดความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของบริษัทในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งมีทั้งหมด 67 ตัวแปรเกี่ยวกับความพึงพอใจ ตัวแปรทั้งหมดจะถูกนำมาวิเคราะห์หาองค์ประกอบโดยใช้วิธี Principle component analysis ในโปรแกรม SPSS ตัวแปรที่อยู่ในองค์ประกอบเดียวกันจะถูกนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดลักษณะขององค์ประกอบขึ้นและทำการตั้งชื่อองค์ประกอบเป็นข้อสั้นๆ ที่มีความหมายสอดคล้องกับโครงสร้างขององค์ประกอบนั้น องค์ประกอบที่ได้จะแสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจของเกษตรกรถูกกำหนดขึ้นมาจากองค์ประกอบใดบ้าง ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลในการหานโยบายทางเกษตรกรพันธะสัญญาที่สมควรได้รับการดูแลจากภาครัฐ

5. ผลการศึกษา

ความพึงพอใจเฉลี่ยของเกษตรกรตัวอย่างต่อระบบเกษตรกรพันธะสัญญาในแต่ละด้าน มีดังต่อไปนี้

5.1 ความพึงพอใจต่อข้อกำหนดของสัญญา

ข้อกำหนดของสัญญาเป็นการถามความพึงพอใจที่มีต่อความเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนเข้าใจได้และความสมบูรณ์ของสัญญาในด้านต่างๆ พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดและข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ให้คะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด ขณะที่เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรให้คะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยต่ำสุด แม้ว่าเกษตรกรที่ปลูกพืชอื่นส่วนใหญ่จะไม่ได้รับสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนแต่ยังคงให้ความพึงพอใจในระดับปานกลางค่อนข้างมาก ส่วนในสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่มีสัญญาที่ชัดเจนกว่าแต่กลับพบว่าคะแนนไม่ได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 1) ส่วนการทดสอบความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา พบว่า มีแต่กลุ่มผู้เลี้ยงปลาเท่านั้นที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยผู้เลี้ยงปลาที่ทำพันธะสัญญากับบริษัทขนาดเล็กมีความพึงพอใจเฉลี่ย (7.90) สูงกว่าผู้เลี้ยงปลาที่ทำพันธะสัญญากับนายหน้าตัวแทนบริษัท (6.84) และนายหน้าอิสระ (5.92)

5.2 ความพึงพอใจด้านประสิทธิภาพในการสื่อสาร

ประสิทธิภาพในการสื่อสารเป็นการถามความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมการสื่อสารหรือตัวผู้ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างบริษัทหรือนายหน้ากับเกษตรกร อันได้แก่ การชี้แจงข้อกำหนดของสัญญา การเยี่ยมเกษตรกร ความพอเพียงในการให้บริการ ความชำนาญด้านเทคโนโลยี การให้คำแนะนำในการผลิตและการเก็บเกี่ยว รวมทั้งการ

ให้ความช่วยเหลือเอาใจใส่เวลามีปัญหาด้านการตลาด พบว่า ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด แต่ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสด พริก ปลา ไก่ไข่ และไก่เนื้อทั้งสองแบบ แต่มีคะแนนสูงกว่ามันฝรั่ง มะเขือเทศ ข้าวโพดหวาน และข้าวโพดฝักอ่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในภาพรวมของทุกพืชและสัตว์มีความพึงพอใจเฉลี่ยที่ 7.00 จัดเป็นความพึงพอใจในระดับมาก (ตารางที่ 2) ความแตกต่างระหว่างคู่สัญญาพบเฉพาะในถั่วเหลืองฝักสดและปลา โดยผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดที่ทำสัญญากับนายหน้าตัวแทนบริษัทมีคะแนนความพึงพอใจ (7.47) น้อยกว่าผู้ที่ทำสัญญากับบริษัท (8.63) และนายหน้าอิสระ (8.73) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจด้านข้อกำหนดสัญญา

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	5.89	2.73
มะเขือเทศ	59	6.96	1.84
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.59	1.72
ข้าวโพดหวาน	62	6.13	2.30
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	6.82	1.63
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	68	7.59	1.64
พริก	56	7.27	2.12
สุกร	25	5.64	3.04
ปลา	62	7.15	1.75
ไก่ไข่	35	6.77	1.76
ไก่เนื้อประกันราคา	15	6.17	2.32
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	6.50	1.49
รวม	588	6.83	2.12

5.3 ความพึงพอใจด้านปัจจัยการผลิต

การศึกษาความพึงพอใจที่เกี่ยวกับการได้รับปัจจัยการผลิต คุณภาพของปัจจัยการผลิต ความพอเพียงและราคาที่บริษัทจัดหาให้ พบว่า ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ขณะที่ผู้เลี้ยงสุกรมีความพึงพอใจน้อยที่สุด ส่วนภาพรวมของทุกพืชและสัตว์มีคะแนนเฉลี่ยในระดับมาก (ตารางที่ 3) ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยสูงกว่ามะเขือเทศ ข้าวโพดหวานและข้าวโพดฝักอ่อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และสูงกว่าสุกรขุนที่ระดับความเชื่อมั่น 90% ส่วนความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา พบในมันฝรั่ง ถั่วเหลืองฝักสดและปลา โดยในมันฝรั่ง นายหน้าอิสระ (8.83) และ นายหน้าตัวแทนบริษัท (7.91) ได้คะแนนมากกว่าบริษัท (6.00) ในถั่วเหลืองฝักสด บริษัท (8.78) และนายหน้าอิสระ (8.75) ได้คะแนนมากกว่านายหน้าตัวแทนบริษัท (7.66) ส่วนปลา บริษัทเล็กและใหญ่ (8.17 และ 8.34) และนายหน้าตัวแทนบริษัท (7.73) ได้คะแนนสูงกว่านายหน้าอิสระ (6.41)

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจด้านประสิทธิผลในการสื่อสาร

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	6.25	2.48
มะเขือเทศ	56	6.57	2.02
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.86	1.63
ข้าวโพดหวาน	62	6.45	2.23
ข้าวโพดฝักอ่อน	66	5.90	1.77
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	65	8.07	1.59
พริก	54	7.67	1.97
สุกร	25	5.96	2.87
ปลา	61	7.28	1.69
ไก่ไข่	35	7.65	1.61
ไก่เนื้อประกันราคา	15	7.16	1.58
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.33	0.87
รวม	577	7.00	2.08

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจด้านปัจจัยการผลิต

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	54	7.71	1.80
มะเขือเทศ	59	7.42	1.90
ถั่วเหลืองฝักสด	62	8.01	1.44
ข้าวโพดหวาน	62	7.49	1.36
ข้าวโพดฝักอ่อน	64	7.53	1.44
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	58	8.55	1.35
พริก	54	7.99	1.63
สุกร	25	6.79	2.29
ปลา	61	7.73	1.53
ไก่ไข่	35	7.87	1.35
ไก่เนื้อประกันราคา	15	7.46	1.00
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.84	0.75
รวม	559	7.75	1.60

5.4 ความพึงพอใจด้านการรับซื้อผลผลิต

ความพึงพอใจด้านการรับซื้อผลผลิตเป็นความพึงพอใจเกี่ยวกับความเหมาะสมของสถานที่รับซื้อผลผลิต ระยะทาง ความน่าเชื่อถือของการชั่งน้ำหนักผลผลิต การตรวจสอบคุณภาพผลผลิต ความสะดวกรวดเร็วและการกำหนดวันเวลาในการรับซื้อ พบว่า ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด รองลงมาด้วยคะแนนที่ใกล้เคียงกันคือ ผู้เลี้ยงปลา ผู้ปลูกพริก และผู้เลี้ยงไก่ไข่ ส่วนผู้ปลูกมันฝรั่งมีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยต่ำที่สุด แต่ยังจัดเป็นความพึงพอใจในระดับมาก และคะแนนเฉลี่ยของทุกพืชและสัตว์แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากต่อการรับซื้อผลผลิต (ตารางที่ 4) และไม่พบความแตกต่างระหว่างคู่สัญญาในทั้งพืชและสัตว์ แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าเกษตรกรจะทำสัญญากับบริษัทหรือนายหน้าก็มีความพึงพอใจไม่แตกต่างกันในการรับซื้อผลผลิต

ตารางที่ 4 ความพึงพอใจด้านการรับซื้อผลผลิต

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	6.98	2.04
มะเขือเทศ	58	7.68	1.62
ถั่วเหลืองฝักสด	62	8.01	1.47
ข้าวโพดหวาน	61	8.11	1.50
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	7.86	1.36
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	63	8.59	1.44
พริก	56	8.26	1.59
สุกร	25	7.18	1.88
ปลา	61	8.32	1.31
ไก่ไข่	35	8.20	1.49
ไก่เนื้อประกันราคา	15	7.98	1.13
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.84	0.91
รวม	580	7.94	1.61

5.5 ความพึงพอใจด้านความเชื่อถือได้และความรวดเร็วในการจ่ายเงินให้แก่เกษตรกร

ประเด็นนี้เป็นการถามเกี่ยวกับการแจ้งจำนวนเงินและวันที่ที่เกษตรกรจะได้รับเงินค่าผลผลิต ความรวดเร็วในการจ่ายเงิน การหักเงินและคิดอัตราดอกเบี้ยของสินเชื่อปัจจัยการผลิต พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ไข่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีผู้เลี้ยงปลาและผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ที่ให้ความพึงพอใจในระดับมากที่สุดตามด้วยคะแนนรองลงมา กลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรรับจ้าง (ตารางที่ 5) โดยมีคะแนนเฉลี่ยน้อยกว่าผู้เลี้ยงไก่ไข่ ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ปลาและถั่วเหลืองฝักสด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อถือ 95% ส่วนพืชและสัตว์อื่นไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา พบว่า ผู้เลี้ยงปลาที่ทำสัญญากับบริษัท (8.39) และนายหน้าตัวแทนของบริษัท (8.84) มีความพึงพอใจด้านความเชื่อถือสูงกว่าผู้ที่ทำสัญญากับนายหน้าอิสระ

ตารางที่ 5 ความพึงพอใจด้านความเชื่อถือได้และความรวดเร็วในการจ่ายเงินให้แก่เกษตรกร แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	62	7.45	2.25
มะเขือเทศ	59	7.71	1.73
ถั่วเหลืองฝักสด	62	8.00	1.45
ข้าวโพดหวาน	62	7.83	1.97
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	7.57	1.70
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	65	8.24	1.60
พริก	56	7.48	2.07
สุกร	25	6.59	1.50
ปลา	59	8.31	1.68
ไก่ไข่	35	8.56	1.52
ไก่เนื้อประกันราคา	14	7.82	1.28
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	6.98	1.36

รวม	577	7.80	1.81
-----	-----	------	------

5.6 ความพึงพอใจด้านความมั่นคงหรือขนาดและประเภทของบริษัทคู่สัญญา

ความมั่นคงหรือขนาดและประเภทบริษัทเป็นประเด็นที่ได้รับคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยของทุกพืชและสัตว์สูงสุด โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่และผู้ผลิตข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสองอันดับแรก และมีเพียงผู้เลี้ยงสุกรเท่านั้นที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 7 (ตารางที่ 6) แต่ไม่มีความแตกต่างจากพืชหรือสัตว์อื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความแตกต่างของความพึงพอใจเฉลี่ย พบในกลุ่มข้าวโพดหวานและข้าวโพดฝักอ่อนที่มีความพึงพอใจเฉลี่ยน้อยกว่าผู้เลี้ยงไก่ไข่และข้าวโพดเมล็ดพันธุ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และพบว่าผู้เลี้ยงปลาที่ทำสัญญากับบริษัท (8.44) หรือนายหน้าตัวแทนบริษัท (8.94) มีความพึงพอใจสูงกว่าที่ทำสัญญากับนายหน้าอิสระ (6.46)

5.7 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของเทคโนโลยีการผลิต

การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อวิธีการผลิตที่บริษัทแนะนำ และการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตบ่อยครั้ง พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ไข่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด รองลงมาคือผู้ปลูกพริก ส่วนเกษตรกรที่มีความพึงพอใจต่ำสุดคือผู้เลี้ยงสุกรแบบรับจ้างเลี้ยง ส่วนการรวมคะแนนของทุกพืชและสัตว์ได้คะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยในระดับมาก (ตารางที่ 7) โดยผู้เลี้ยงไก่ไข่มีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงกว่าเกือบทุกพืชและสัตว์ ยกเว้นพริก ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสดและไก่เนื้อทั้งสองแบบ ที่ระดับนัยสำคัญ 95% นอกจากนี้ พริก ถั่วเหลืองฝักสดและข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ยังมีความพอใจเฉลี่ยสูงกว่ามันฝรั่งอย่างมีนัยสำคัญด้วย ทั้งนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา

ตารางที่ 6 ความพึงพอใจด้านความมั่นคงหรือขนาดและประเภทของบริษัทคู่สัญญา แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	7.92	2.07
มะเขือเทศ	60	8.04	1.88
ถั่วเหลืองฝักสด	62	8.44	1.42
ข้าวโพดหวาน	62	7.59	2.04
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	7.57	1.75
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	67	8.72	1.43
พริก	56	7.96	1.86
สุกร	25	6.82	2.94
ปลา	62	8.27	1.89
ไก่ไข่	35	8.86	1.31
ไก่เนื้อประกันราคา	15	8.13	2.01
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.70	1.53
รวม	588	8.06	1.89

ตารางที่ 7 ความพึงพอใจด้านความมั่นคงหรือขนาดและประเภทของบริษัทผู้สัญญา แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	6.52	2.44
มะเขือเทศ	60	6.79	2.20
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.81	1.70
ข้าวโพดหวาน	62	6.66	2.24
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	6.90	2.05
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	68	7.81	1.96
พริก	56	8.01	1.97
สุกร	25	5.68	3.08
ปลา	60	7.13	1.97
ไก่ไข่	35	8.37	1.38
ไก่เนื้อประกันราคา	15	7.63	1.76
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.25	1.38
รวม	587	7.21	2.17

5.8 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของราคาโดยรวม

การประเมินความพึงพอใจต่อราคาประกันที่ทราบล่วงหน้าและราคาประกันที่แน่นอน พบว่า ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์และผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดมีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงกว่าทุกพืชยกเว้น พริก ส่วนสามกลุ่มที่มีคะแนนต่ำสุด คือ ผู้เลี้ยงสุกร มะเขือเทศและมันฝรั่ง ทั้งสามกลุ่มเกษตรกรจัดว่ามีความพึงพอใจต่อความแปรปรวนด้านราคาในระดับปานกลาง ส่วนคะแนนเฉลี่ยโดยรวมของทุกพืชและสัตว์อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก (ตารางที่ 8) ส่วนผู้เลี้ยงไก่ไข่มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าสุกรจนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และไม่พบว่ามี ความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา

ตารางที่ 8 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของราคาโดยรวม แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	65	5.83	2.01
มะเขือเทศ	57	5.87	1.53
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.26	1.34
ข้าวโพดหวาน	62	6.07	1.95
ข้าวโพดฝักอ่อน	67	6.14	1.77
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	65	7.83	1.65
พริก	56	7.19	2.02
สุกร	25	5.39	2.13
ปลา	62	6.79	1.69
ไก่ไข่	35	7.18	1.69
ไก่เนื้อประกันราคา	15	6.56	1.85
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	6.53	1.41
รวม	581	6.60	1.89

5.9 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของผลผลิต

ความพึงพอใจต่อความแปรปรวนของผลผลิตที่ได้และการที่บริษัทยอมลดหนี้บางส่วนสำหรับค่าปัจจัยการผลิตถ้าเกิดภัยธรรมชาติพบว่า ความแปรปรวนของผลผลิตเป็นประเด็นที่มีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยทุกพืชและสัตว์ต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับประเด็นอื่นๆ แต่ยังจัดว่าเป็นความพึงพอใจในระดับปานกลาง กลุ่มผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดและข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุดและสูงกว่าพืชและสัตว์อื่นๆ ยกเว้นพริก สุกรขุน ไก่ไข่และไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง ส่วนคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดอยู่ที่ กลุ่มผู้เลี้ยงไก่เนื้อประกันราคา และรองต่ำสุดคือผู้เลี้ยงสุกรแบบรับจ้างเลี้ยง เป็นความพึงพอใจในระดับปานกลาง (ตารางที่ 9) ส่วนความแตกต่างระหว่างคู่สัญญา พบในพริกเท่านั้น โดยผู้ที่ทำสัญญากับนายหน้าอิสระ (7.7) มีความพอใจมากกว่าที่ทำสัญญากับนายหน้าตัวแทนบริษัท (5.9) แต่ไม่ต่างจากผู้ที่ทำสัญญากับบริษัทอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 9 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของผลผลิต

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	5.89	2.52
มะเขือเทศ	59	5.46	1.83
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.35	1.61
ข้าวโพดหวาน	62	6.14	1.85
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	6.26	1.69
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	68	7.33	1.96
พริก	56	6.45	2.07
สุกร	25	5.76	2.15
ปลา	61	6.22	1.72
ไก่ไข่	35	7.10	1.58
ไก่เนื้อประกันราคา	15	5.33	1.55
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	6.15	2.01
รวม	587	6.38	2.00

5.10 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของคุณภาพผลผลิต

ประเด็นนี้เป็นการถามถึงความพึงพอใจเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตและความแปรปรวนของคุณภาพผลผลิตที่เกษตรกรผลิตได้ ผู้เลี้ยงไก่ไข่มีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ผู้ปลูกมันฝรั่งมีคะแนนต่ำสุดแต่เป็นความพึงพอใจในระดับปานกลาง โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับผู้เลี้ยงไก่ไข่ ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ และถั่วเหลืองฝักสดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนคะแนนเฉลี่ยโดยรวมทุกพืชและสัตว์อยู่ในระดับพึงพอใจมาก (ตารางที่ 10) ไม่พบความแตกต่างระหว่างคู่สัญญาในพืชหรือสัตว์ใดเลย

5.11 ความพึงพอใจด้านความแน่นอนในด้านตลาด

ความพึงพอใจต่อการรับซื้อตามราคาที่กำหนด ความเหมาะสมของราคาและปริมาณรับซื้อที่กำหนด การรับซื้อผลผลิตส่วนเกินและความแน่นอนในการขายผลผลิต พบว่า ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์มีความพึงพอใจมากที่สุด รองลงมาคือผู้ปลูกพริก ส่วนกลุ่มที่ได้คะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือผู้เลี้ยงสุกรแบบรับจ้าง ส่วนการรวมทุกพืชและสัตว์ได้คะแนนเฉลี่ยในระดับพึงพอใจมาก (ตารางที่ 11) ข้าวโพดเมล็ด

พันธุ์มีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงกว่าเกือบทุกพืชและสัตว์อย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นถั่วเหลืองฝักสด พริก ไก่ทั้ง 3 ชนิด ผู้ปลูกมะเขือเทศที่ทำสัญญากับนายหน้าตัวแทนบริษัท (7.9) มีความพึงพอใจสูงกว่าผู้ที่ทำสัญญากับนายหน้าอิสระ (6.7) และผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดที่ทำสัญญากับบริษัท (8.8) และนายหน้าอิสระ (8.6) มีความพึงพอใจสูงกว่าผู้ที่ทำสัญญากับนายหน้าตัวแทนบริษัท (7.6) อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 10 ความพึงพอใจด้านความแปรปรวนของคุณภาพของผลผลิต

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	6.39	2.43
มะเขือเทศ	60	6.67	1.95
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.56	1.60
ข้าวโพดหวาน	62	6.77	1.81
ข้าวโพดฝักอ่อน	68	6.87	2.09
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	68	7.72	1.88
พริก	56	7.41	2.12
สุกร	25	6.32	2.38
ปลา	62	7.23	2.10
ไก่ไข่	35	7.97	1.56
ไก่เนื้อประกันราคา	15	6.47	2.33
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	10	7.10	1.20
รวม	589	7.08	2.05

ตารางที่ 11 ความพึงพอใจด้านความแน่นอนในด้านการตลาด

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	หน่วย: คะแนน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
มันฝรั่ง	66	7.06	2.08
มะเขือเทศ	58	7.37	1.52
ถั่วเหลืองฝักสด	62	7.97	1.24
ข้าวโพดหวาน	62	7.53	1.22
ข้าวโพดฝักอ่อน	66	7.62	1.43
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	65	8.57	1.23
พริก	56	8.54	3.24
สุกร	25	6.10	2.04
ปลา	59	7.55	1.54
ไก่ไข่	35	7.89	1.42
ไก่เนื้อประกันราคา	15	7.17	1.45
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	9	7.56	1.36
รวม	578	7.69	1.84

ส่วนการวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่า สามารถสกัดองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันมาไว้ในกลุ่มเดียวกันได้จำนวน 15 องค์ประกอบ ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนความพึงพอใจของเกษตรกรทั้งหมดได้ 69.31% โดยองค์ประกอบที่สามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนความพึงพอใจของเกษตรกรมากที่สุด 5 องค์ประกอบแรก คือ 1) การบริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

อธิบายความแปรปรวนได้ 32.41% 2) ความเอาใจใส่ของบริษัทต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม อธิบายความแปรปรวนได้ 6.11% 3) คุณภาพและบริการด้านปัจจัยการผลิต อธิบายความแปรปรวนได้ 3.998% 4) การบริการด้านการรับซื้อ อธิบายได้ 3.54% 5) ความเชื่อมั่นด้านความมั่นคงและเทคโนโลยีการผลิตของบริษัท อธิบายได้ 3.07% (ตารางที่ 12) ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ สามารถอธิบายความแปรปรวนได้เพียง 2.62% - 1.51%

ตารางที่ 12 องค์ประกอบและตัวแปรในองค์ประกอบที่สกัดได้

องค์ประกอบ	ตัวแปรในองค์ประกอบ
1.การบริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม (32.41%)	ความถี่ในการเยี่ยมเยียนเกษตรกร ความเพียงพอของเจ้าหน้าที่ ความรู้ของเจ้าหน้าที่ในเทคนิคการผลิต การให้คำแนะนำในการผลิตและเก็บเกี่ยว การช่วยเหลือในการผลิตและการตลาด ความกระตือรือร้นในการให้บริการ
2. ความเอาใจใส่ของบริษัทต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม (6.11%)	การให้ความรู้ในการใช้สารเคมี การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน การบริจาคเงินเพื่อพัฒนาชุมชน การแนะนำวิธีการผลิตที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม การช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ความเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน
3.คุณภาพและบริการด้านปัจจัยการผลิต (3.99%)	การได้รับปัจจัยการผลิต คุณภาพของพันธุ์ที่บริษัทจัดให้ คุณภาพของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช/วัชพืช สัตว์ และยาป้องกันโรคพืช/โรคสัตว์ คุณภาพของปุ๋ย/อาหารสัตว์ การเบิกจ่ายปัจจัยการผลิต ความพอเพียงของปัจจัยการผลิต
4.บริการด้านการรับซื้อผลผลิต (3.54%)	ความเหมาะสมของระยะทางและสถานที่รับซื้อ ความน่าเชื่อถือของเครื่องชั่งและการประเมินน้ำหนัก การอธิบายวิธีการหักน้ำหนัก วิธีการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิต ความสะดวกรวดเร็วในการรับซื้อ และการกำหนดเวลาซื้อที่ชัดเจน
5.ความเชื่อมั่นด้านความมั่นคงและเทคโนโลยีการผลิต (3.07%)	ความพอใจคู่สัญญาที่เป็นบริษัทใหญ่ ระยะเวลาในการทำสัญญา การไม่เคยผิดข้อตกลงที่ให้ไว้ของบริษัท วิธีการผลิตที่บริษัทนำมาแนะนำ ความบ่อยในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต

6. การอภิปรายผล

ผลการศึกษา พบว่า มีความแตกต่างของคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยระหว่างกลุ่มพืชที่ชัดเจนกว่าระหว่างกลุ่มสัตว์ โดยกลุ่มข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และถั่วเหลืองฝักสด พริก ข้าวโพดหวาน ค่อนข้างจะมีความพึงพอใจต่อเกษตรกรพันธะสัญญาในระดับที่มากกว่ากลุ่มมันฝรั่ง มะเขือเทศ และข้าวโพดฝักอ่อน แต่ก็เป็นในบางประเด็นเท่านั้นไม่ใช่ในทุกประเด็น แสดงให้เห็นว่าบางพืชมีการปฏิบัติที่ดีอยู่ในบางประเด็น ส่วนกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ พบว่า กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรขุนแบบรับจ้างเลี้ยงดูจะมีความไม่พึงพอใจต่อระบบเกษตรกรพันธะสัญญาที่ตนเองกำลังทำอยู่มากที่สุด แต่ก็เป็นในเพียงบางประเด็นที่แตกต่างจากพืชหรือสัตว์อื่นอย่างมีนัยสำคัญ เช่น เรื่องข้อกำหนดสัญญา การให้ข้อมูลด้านต้นทุนการผลิต ความแปรปรวนของเทคโนโลยีการผลิต ในขณะที่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่และปลาไม่ได้แสดงออกผ่านการให้คะแนนความพึงพอใจว่ามี

ปัญหาหรือความไม่พอใจต่อเกษตรกรพันธสัญญาที่ชัดเจนเหมือนของผู้เลี้ยงสุกร

การวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่ออธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจของเกษตรกร พบว่า มีถึง 15 องค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนได้ แต่มีองค์ประกอบเดียวที่สามารถอธิบายความแปรปรวนได้มากถึง 1 ใน 3 ของความแปรปรวนทั้งหมด นั่นคือ การบริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งในองค์ประกอบนี้มีตัวแปรที่เกี่ยวกับการเยี่ยมเยียนเกษตรกร การให้คำแนะนำและช่วยเหลือทั้งด้านการผลิตและการตลาด แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ทำพันธสัญญาต้องการความช่วยเหลือทั้งด้านการผลิตและตลาด

ส่วนความแตกต่างระหว่างคู่สัญญาซึ่งพบเพียงบางกลุ่มเท่านั้น จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าคู่สัญญาที่มีผลต่อความพึงพอใจของเกษตรกรเสมอไป และไม่สามารถสรุปได้ว่าการทำเกษตรพันธสัญญากับคู่สัญญาที่เป็นบริษัทโดยตรงหรือนายหน้าตัวแทนบริษัทจะดีกว่าหรือสร้างความพึงพอใจให้แก่เกษตรกรได้ดีกว่านายหน้าอิสระหรือในทางกลับกัน

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบพันธสัญญา พบว่า ความพึงพอใจของเกษตรกรมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มพืชและสัตว์อย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และถั่วเหลืองมีผลมีความพึงพอใจต่อระบบเกษตรพันธสัญญาที่ตนเองได้รับในระดับมากถึงมากที่สุด ในหลายประเด็น จึงควรมีการศึกษาในรายละเอียดว่ารูปแบบและลักษณะการดำเนินงานของคู่สัญญาต่อเกษตรกรที่ปลูกพืช สองชนิดนี้มีความแตกต่างจากพืชอื่นๆ อย่างไร เพื่อหาประเด็นที่มีการปฏิบัติที่ดีที่อาจนำไปใช้ปฏิบัติในพืชหรือสัตว์อื่นได้

การวิเคราะห์องค์ประกอบได้ข้อสรุปว่าความพึงพอใจของเกษตรกรต่อเกษตรพันธสัญญามีความสัมพันธ์กับปัจจัยสำคัญ คือ การให้บริการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ความเอาใจใส่ของบริษัทต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของชุมชน คุณภาพ คุณภาพและบริการด้านปัจจัยการผลิต บริการด้านการรับซื้อและความเชื่อมั่นต่อบริษัทด้านความมั่นคงและเทคโนโลยีการผลิต จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของบริษัทโดยตรง เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญาจะมีความพึงพอใจเพิ่มขึ้นถ้าบริษัทปรับปรุงประสิทธิภาพของปัจจัยเหล่านี้ได้ เช่น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เป็นต้น ในส่วนของภาครัฐ ควรกำหนดให้มีหน่วยงานที่กำกับดูแลและสร้างให้เกิดการแข่งขันระหว่างบริษัทต่างๆ ในการทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกร อำนวยความสะดวกให้เกษตรกรมีทางเลือกที่จะทำสัญญากับบริษัทใดก็ได้ เพื่อให้บริษัทต่างๆ กระตือรือร้นและแข่งขันกันปรับปรุงการดำเนินงานของบริษัทตนเองให้ดียิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้เกิดการทำเกษตรพันธสัญญาที่ยั่งยืนและเป็นธรรมต่อทั้งสองฝ่าย

8. กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณแผนงานเสริมสร้างการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) ภายใต้การสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้สนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- [1] Eaton, C. and A. W. Shepherd. 2001. Contract Farming: Partnerships for Growth. FAO Agricultural Services Bulletin 145. Rome: FAO.
- [2] กัลปพฤกษ์ ผิวทองงาม ศุภชัย ปทุมนากุล ศิริลักษณ์ ศุทธชัย ธรณวิทย์ สิมะเสถียร พงพันธ์ อูยานนท์. 2552. เกษตรพันธสัญญา: ผลตอบแทน ความเสี่ยง และความเป็นธรรม โครงการการคุ้มครองการพัฒนาแบบสัญญาที่เป็นธรรมและกลไกการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: ซีวิลด์กราฟฟิค จำกัด
- [3] จามะรี เชียงทอง วัฒนา สุกันศล จิรวัดน์ รักชาติ สว่าง มีแสง และ ปริญญาวัลย์ ใจปันตา. 2554. การเปลี่ยนแปลงชนบทและนโยบายสาธารณะ: เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน ภายใต้ระบบการผลิตขนาดเล็ก. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- [4] เพ็ญพรรณ ศรีสกุลเดี่ยว และคณะ. 2551. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การรวบรวมความรู้และประสบการณ์ระบบข้อตกลง (Contract Farming) ในประเทศไทย: กรณีศึกษาปาล์มน้ำมัน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.